

Оксана Демчук
старший викладач кафедри психології
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ПРОБЛЕМА ПОКАРАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

«Хто сильніший, того й правда» цей принцип один з найдавніших, але він діє й досі. В усьому цивілізованому світі засуджується насильство над людиною, визнається рівність чоловіків та жінок, проте проти дітей, беззахисних, найслабших, насильство було засобом виховання у всі часи і вважалось нормою життя. Досвід показує, що і сьогодні більшість батьків використовують покарання як метод виховання і часто його вважають дієвим способом обмеження або виправлення небажаної поведінки. Слід визнати, що неможливо переконати батьків взагалі не використовувати покарання, адже вони самі виховувались за допомогою цього методу. Занурені у щоденні клопоти батьки не завжди усвідомлюють, що на сьогодні мають справу з «новою» дитиною, яку погано розуміють, по відношенню до якої використовують старі схеми, орієнтуються на традиційний зміст, форми і методи виховання, що нині вже не діють, а до нових батьки ще не звикли, або ж і взагалі не знають.

Кожен, кому доводилося мати справу з дітьми, знає, що за допомогою похвали та покарання дорослий досягає дисципліни, відповідальності. У наші дні серед педагогів, психологів та громадськості існують різні погляди щодо використання заохочення та покарання у вихованні дітей. Одні вважають, що необхідно якомога частіше карати і рідше хвалити, інші – навпаки. Деякі радять, що треба тільки хвалити. А дехто стверджує, що справжнє виховання – це виховання взагалі без похвали і покарання [1].

Критика застосування покарання чи заохочення повинна базуватися на врахуванні індивідуальних та вікових особливостей дітей, аналізі мотивів їх поведінки у різних ситуаціях. У теорії та практиці виховання побутує думка, що

вплив у вигляді симпатії, довіри, заохочення, схвалення розрахований на стимулювання позитивних емоцій дитини, має називатися похвалою.

Ситуація покарання – це конфліктна ситуація, яка породжує внутрішньоособистісне протиріччя між любов'ю до дитини і вимогливістю до неї і постійно викликає дилему, яка неодмінно постає перед батьками та педагогами: «карати чи не карати».

Сімейне виховання досить часто супроводжується покараннями. Враховуючи дитячу психологію, покаранням для дитини може бути, наприклад, суворий погляд або жест, заборона займатись у даний момент улюбленою справою, відмова від спілкування з дитиною, прилюдне (у рамках сім'ї або кола друзів) винесення осуду дитячим діям і вчинкам, ізоляція від оточуючих, тілесні покарання.

Застосування тілесних покарань порушує цілу низку прав дитини, які закріплені в Конвенції ООН про права дитини та підтвержені в Конституції України та Законі України «Про охорону дитинства», її основні положення реалізуються у Національній програмі «Діти України». Конвенція про захист прав дітей, що прийнята Генеральною асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року, стала першим в історії міжнародним документом, який стосується дітей і визнає їх права, серед них можна виділити [2]:

- право на життя, фізичну недоторканність і вільний розвиток;
- право знати своїх батьків та належне батьківське піклування;
- право вільно висловлювати свої думки з усіх питань;
- право на освіту, відпочинок і розваги;
- право на захист від економічної, фізичної, від усіх форм сексуальної експлуатації;
- право на збереження дитиною своєї індивідуальності та інш.

Одна з небезпек покарання полягає в тому, що воно пригнічує особистість дитини, її індивідуальність. Принижуючи почуття гідності, батьки виховують у дитини схильність до пристосування та до поганих, низьких вчинків. Нерозумні, бездушні покарання породжують страх, а страх – хитрість та брехливість.

Покарання у широкому розумінні – це метод контролювання та корекції

поведінки людини. У системі навчання й виховання – це засіб впливу на дитину, реагування на дії та вчинки, які порушують загальноприйняті норми й правила. Покарання має зменшити ймовірність того, що небажані дії повторяться. Тому його мета – спонукати винуватця змінити свою поведінку, усвідомити її, виробити мотиви до самовиховання.

Застосування покарання, як методу корекції, висуває певні вимоги до батьків. Вони мають добре знати дитину, розуміти її психологію та вікові особливості. При зверненні до покарання, необхідно пам'ятати, що це – лише допоміжний метод виховання. Покарання має бути об'єктивним, справедливим, усвідомлюватись дитиною. Саме тому, виносячи те чи інше покарання, батьки мають пояснити в доступній і зрозумілій для дитини формі, за що її карають, і переконати, що таке покарання є справедливим. Надто суворе покарання дитина сприймає як несправедливе, протестуючи проти нього. У такому випадку вся увага концентрується саме на цій несправедливості, а не на тих діях, за які винесено покарання, тобто його застосування не досягає своєї мети. Надто м'яке покарання сприймається як потурання, викликаючи зверхнє ставлення до порушень порядку й дисципліни, спричинює формування у дитини почуття безкарності, нехтування думкою батьків тощо. Покарання діє, коли воно породжує каяття, а не образу, приниження, незадоволення через несправедливість, дитина повинна пережити почуття провини. Їй треба усвідомити, що вона деяким чином порушила хороші взаємини з батьками чи іншими людьми. Без цього почуття покарання усього лише відкритий акт насильства, безглузде дратування, або даремна витрата енергії. Воно не є вихованням [3]. Як говорить народна мудрість, дитину карає той, хто її любить, покарання без любові – жорстокість.

Щоб не допустити жорстокості по відношенню до дитини необхідно пам'ятати:

1. Покарання не повинно принижувати гідність дитини, шкодити її здоров'ю – ні фізичному, ні психічному (воно має бути корисним).
2. Якщо є сумніви (карати чи не карати) – не карайте (ніяких покарань «про всяк випадок»).

3. За один раз – одне покарання. Навіть якщо вчинків скоєно багато, покарання може бути суворе, але одне за все одразу. Покарання – не за рахунок любові. Ні в якому разі не забирайте подарунки на знак покарання.

4. Якщо ви з'ясували, що вчинок скоєно давно, краще не карайте.

5. Покараний – прощений. Сторінка перегорнута, не згадуйте про це.

6. Покарання – але без приниження. Якщо дитина відчує перевагу вашої сили над її слабкістю, і вважає, що ви несправедливі – покарання подіє у зворотному напрямку, викличе злість, замкненість, грубість, ненависть до батьків, до інших людей.

7. Дитина не повинна боятися покарання.

Треба пам'ятати, що вся відповідальність за наслідки покарання цілком покладається на дорослих, які в більшості випадків самі винні, що неправильно виховують дитину. І, напевно, покарання як засіб виховання ще надовго залишиться в нашому житті. Шлях до виховання без покарань – процес тривалий і складний, успішність якого безпосередньо пов'язана із соціальним розвитком суспільства, особливостями його національно-педагогічних традицій, індивідуальної психологічної культури батьків.

Список використаних джерел:

1. Гордин Л.Ю. Поощрение и наказание в воспитании детей. [Текст] : учебн. пособ. / Л.Ю. Гордин. – М. : «Педагогика», 1971. – 200с.

2. На допомогу шкільному психологу. [Текст] : метод. посіб / за ред. Судома В.М. – Вінниця : Логос, 1995. – 83 с.

3. Туріщева Л.В. Робота шкільного психолога з батьками. [Текст] : навч.-метод. посіб. / Л.В. Туріщева. – Х. : «Основа», 2007. – 128с.

4. Ігнатенко В. Захист прав дитини від усіх форм насилля. [Текст] / В. Ігнатенко // Психолог. – 2009. – № 9. – С. 23-27.